

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Boeken

Primordiale mentale activiteit

Bespreking van

Michael Robbins (2011). *The primordial mind in health and illness — A cross-cultural perspective*. Hove: Routledge. ISBN 978 0 415 45461 2, 242 pp., £ 29,99

LILI PHILIPPE

In *The primordial mind in health and illness* daagt auteur Michael Robbins ons uit om onze psychoanalytische *theories of mind* te overdenken. Hiervoor reikt hij ons een nieuw begrip aan: de primordiale mentale activiteit (PMA). ‘Primordiaal’ situeert hij tussen bekende procesbeschrijvende adjectieven als primair, primitief, preoedipaal, projectief, paranoïde-schizoïde, ... Maar, in tegenstelling tot de nogal negatieve manier waarop de traditionele psychoanalytische theorieën deze begrippen benaderen, definieert de auteur de PMA vanuit een antropologische visie. Volgens de auteur benaderen theorieën die vanuit een westers objectiverend perspectief van logisch denken kijken de PMA als onbewust, irrationeel en potentieel ontwrichtend, zelfs als psychotisch. Op deze manier wordt wat normaal is als pathologisch beschouwd: psychoanalytische theorieën zijn over het algemeen ‘pathomorphically and culturally biased’.

Zijn vertrekpunt is zijn psychoanalytische werk met psychotische patiënten en zijn grote kennis van het Maori-sjamanisme.¹ Hij illustreert allereerst de centrale rol die PMA in de spirituele culturen speelt en zet daar de westerse denkwijze over PMA naast. Daarenboven heeft Robbins regelmatig mogen werken met Maori's die door wes-

terse psychiaters als psychotisch gediagnosticeerd werden, maar die vanuit de spirituele denkwijze van hun eigen cultuur zouden beschikken over de genezende krachten van een sjamaan. Van daaruit kreeg hij het inzicht dat hij een brug kon maken tussen de sjamanistische denkwijzen van de op spiritualiteit gebaseerde culturen² en de denkwijze over psychose in de westerse cultuur.

Terwijl denkactiviteit meningen en gedachten onder woorden brengt, drukt PMA geloof en zekerheid uit. Maar het gebruik van PMA is bij Robbins niet het gevolg van een afwezigheid van voldoende egosterkte of een uiting van onvoldoende draagkracht om bepaalde gevoelens te verdragen of de realiteit te accepteren, noch een gebrek aan mentalisatie of zinvol denken en communiceren. PMA verbindt sensaties en percepties door middel van een idiosyncratisch affect, is existentieel, holistisch en collectief. De auteur geeft ons nog mee dat wat wij westerlingen bestuderen als ‘bijzondere psychische toestanden’, zoals dromen, schizofrenieën en trances, voor de spirituele culturen existentiële relaties met de kosmos inhouden. Maar het allerbelangrijkste verschil tussen de klassieke psychoanalytische theorieën (op enkele uitzonderingen na) en de inzichten in dit boek is dat PMA nóóit getransformeerd kan worden in denkactiviteit. De primordiale mentale activiteit heeft bij Robbins geen negatieve connotatie: ze is evenwaardig aan het denken.

De schrijver besteedt een aantal hoofdstukken aan westerse denkmodellen van onder anderen Jung, Bion en Matte-Blanco, en van Piaget en Werner, die wel gebruikmaken van begrippen die behoren tot de interpersoonlijke matrix van de primordiale geest, zoals ‘impliciete kennis’, ‘ongedacht weten’, ‘subsymbolisch proces’ en ‘onge-

formuleerd ervaren›. Robbins geeft toe dat ook hij worstelt met het vinden van de juiste terminologie om over PMA te kunnen spreken zonder de suggestie te wekken dat PMA immatuur of pathologisch zou zijn. Zo kunnen wij ons ook niet voorstellen dat er voor primitieve culturen geen verschil bestaat tussen de wereld van de dromen, de communicatie met de geesten en de dagelijkse realiteit. De auteur wijdt aan elk van deze aspecten een volledig hoofdstuk, waarna hij in een volgend deel beschrijft hoe de geest van een sjamaan, of de ‹wounded healer› zoals Robbins hem ook noemt, functioneert. Dit heeft hij nodig om de brug te maken tussen het sjamanisme en psychose. Vanuit een aantal klinische vignettes wordt duidelijk hoe een fenomenologische beschrijving van een schizofrene ervaring heel accuraat een sjamanistische trance beschrijft. In tegenstelling tot de schizofrene persoon voert de sjamaan deze ‹reis naar de andere kant› uit op een zeer gecontroleerde wijze, binnen een strak omlinjd kader in een gedisciplineerde interactie met het denken.

De auteur gebruikt inzichten van Jung, die de rol van de sjamaan in spirituele culturen vergelijkt met die van de psychoanalyticus in de westerse wereld. Hij denkt dan vooral aan de persoonlijke analyse van de psychoanalyticus in opleiding, waarin deze in het reine tracht te komen met zijn diepere onbewuste mentale processen opdat hij anderen kan helpen om hun eigen persoonlijke reis in emotioneel moeilijke aspecten van hun psyche te durven ondernemen. Denken vraagt psychologische arbeid, conceptualisering en het verdragen van pijnlijke gevoelens, en beseffen dat er pijnlijke conflicten bestaan en dat beslissingen genomen moeten worden, terwijl PMA gebaseerd is op gewenste oplossingen en fantasmatische relaties. PMA functioneert somatopsychisch en wordt gekarakteriseerd door geloof en *enactment*: doen en zijn eerder dan denken; elimineren eerder dan voelen en denken. Net als in de psychose worden problemen genegeerd, distantieert men

zich ervan en doet men net alsof alles perfect verloopt. En net als in de psychose bestaat er ook in PMA contradictie noch conflict, geen oorzaak-gevolg, geen tijdsverloop. Maar in de spirituele culturen wordt de ‹getroffen persoon› niet als ‹ziek› bestempeld, hoogstens als ‹anders›, niet in synchroniciteit met de gemeenschap. De gemeenschap biedt dan hulp aan (via de genoemde sjamaan) aan de lijdende mens om te genezen en harmonie te hervinden met zichzelf en de gemeenschap. Het doel is om de ervaringen van dissociatie, stemmen en visioenen de baas te worden en om te leren om deze te gebruiken als bronnen van informatie over zijn of haar plaats in de kosmos en de sociale orde.

Dit boek gaat over de culturele myopie die de meeste psychoanalytische theorieën is binnengedrongen, waardoor er vaak geen onderscheid gemaakt wordt tussen het proces en het denken over het proces. Als we onze westerse bril niet langer als de enige en ‹objectieve› manier van kijken beschouwen, zal de rijkdom van de universele menselijke ervaring nog beter beschreven kunnen worden in de psychoanalytische theorieën. Ik stel voor om te beginnen met PMA, primordiale mentale activiteit, op te nemen in het psychoanalytische woordenboek.

Noten

- 1 Antropologen gebruiken de term ‹sjamaan› voor door de gemeenschap aangeduide autoriteiten die namens deze gemeenschap als medium en vertaler optreden tussen ‹de echte› wereld en de spiritueel-ancestrale wereld.
- 2 Robbins tracht de suggestie van bevooroordeeldheid op te heffen door het begrip ‹primitieve culturen› te vervangen door ‹op spiritualiteit gebaseerde culturen›. Deze zijn voor de auteur geen ‹minder geëvolueerde› culturen dan de westerse, wat een adjectief als ‹primitief› zou kunnen suggereren.